
SPSS DASTURI YORDAMIDA MA'LUMOTLARNI QAYTA ISHLASHNING IJTIMOIIY PSIXOLOGIK XUSUSIYATLARI

Jalolov Tursunbek Sadriddinovich
Osiyo xalqaro universiteti o'qituvchisi
<https://doi.org/10.53885/edinres.2024.02.1.063>

Annotatsiya. Ushbu maqolada SPSS dasturi yordamida ma'lumotlarni qayta ishlashning ijtimoiy psixologik xususiyatlari hamda SPSS dasturi imkoniyatlaridan keng qo'llanilishi kabi xususiyatlar o'rganilgan. Bundan tashqari zamonaviy psixodiagnostikada kompyuterlar qo'zg'atuvchi materialni (test, anketa, savolnoma) ko'rsatish, natijalarni yig'ish, saqlash, ularni matematik qayta ishlash, matematik va grafik usullarda tahlil qilish holatlari o'rganilgan.

Kalit so'zlar: kompyuter texnologiyalari, normal taqsimlanish, moda, mediana, dispersiya, standart og'ish, identifikatsiya, ijtimoiy-psixologik tadqiqotlar.

СОЦИАЛЬНО-ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ ОБРАБОТКИ ИНФОРМАЦИИ С ПОМОЩЬЮ ПРОГРАММЫ СПСС

Жалалов Турсунбек Садриддинович
Преподаватель Азиатского международного университета

Аннотация. В данной статье рассматриваются такие особенности, как социально-психологические особенности обработки информации с помощью программы SPSS, а также широкое использование возможностей программы SPSS. Кроме того, в современной психодиагностике изучаются случаи, когда компьютеры показывают возбуждающий материал (тест, анкету, анкету), собирают, хранят результаты, математически обрабатывают их, анализируют математическими и графическими методами.

Ключевые слова: компьютерные технологии, нормальное распределение, мода, медиана, дисперсия, стандартное отклонение, идентификация, социально-психологические исследования.

SOCIAL PSYCHOLOGICAL FEATURES OF DATA PROCESSING USING THE SPSS PROGRAM

Jalolov Tursunbek Sadriddinovich
Asia International University lecturer

Annotation. This article explores features such as the social psychological characteristics of data processing using SPSS software as well as the widespread adoption of SPSS software capabilities. In addition, in modern psychodiagnostics, cases are studied in which computers show the triggering material (test, questionnaire, questionnaire), collect, store results, process them mathematically, analyze them in mathematical and graphic methods.

Key words: computer technology, normal distribution, fashion, median, dispersion, standard deviation, identification, socio-psychological research.

Kirish. Aqliy va ijodiy mehnatini avtomatlashtirish va turli xil tadqiqotlarni o'tkazishda kompyuterlarning keng imkoniyatlaridan foydalanish boshqa sohalar kabi psixologiya oldida turgan muammolardan biriga aylanganligiga bir necha o'n yil bo'ldi. Psixodiagnostik, ijtimoiy-psixologik tadqiqotlar o'tkazish va ularning natijalarni qayta ishlash, xulosa chiqarish boshqa tadqiqotlardan tubdan farq qiladi. Shuning uchun kishilarning psixologiyasini, ularning turli xususiyatlarni o'rganishda kompyuterlardan foydalanish ham o'ziga xos yo'l, yo'nalishga va talabga ega.

Psixodiagnostika sohasidagi taniqli olim A.Anastazi – "Kompyuterlar o'zining ma'lumotlarni yuqori tezlikda tahlil va qayta ishlash imkoniyatlari bilan test o'tkazishning aytarli barcha bosqichlarini, testni yaratishdan boshlab to uni qo'llash, birlamchi natijalarni qayd qilish, hisoblash va interpretatsiya qilishgacha o'zgartirdi"-deb ko'rsatgan edi.

Ma'lumki, zamonaviy psixodiagnostikada kompyuterlar qo'zg'atuvchi materialni (test, anketa, savolnoma va h.k.) ko'rsatish (taqdim qilish), natijalarni yig'ish, saqlash, ularni matematik qayta ishlash, matematik va grafik usullarda tahlil qilish maqsadida qo'llaniladi.

Psixodiagnostika, ayniqsa zamonaviy psixodiagnostika olingan eksperimental materiallarni umumlashtirish va ko'p tomonli, murakkab matematik statistika metodlari yordamida qayta hisoblashga asoslangan. Bunday murakkab va sarmashaqqat ishlarni amalga oshirish uchun maxsus kompyuter dasturlari, majmualar ishlab chiqilgan. Bu tizimlar olingan eksperimental materiallarni tez, aniq qayta ishlash, ulardan iloji boricha ko'p ma'lumot olish va olingan natijalarini aniq, ko'rgazmali va ishlatishga qulay holga keltirish imkonini berishga mo'ljallangan.

Keyingi yillarda eksperimental natijalarni qayta ishlash uchun bir qancha maxsus statistik paketlar yaratilgan. Ular orasida keng tarqalgan BMDP, SAS, SPSS, shuningdek sosiologik va psixologik tadqiqot natijalarini qayta ishlash uchun qo'llaniladigan - OSIRIS paketlarini ko'rsatish mumkin.

Rivojlangan mamlakatlarda, shu jumladan AQSHda psixolog talabalarni hisoblash texnikasi va dasturlashtirish asoslariga o'qitish XX asrning 60 yillarida boshlangan. Hozirgi vaqtda kompyuterlar universitetlarning psixologiya fakulteti bitiruvchilari uchun oddiy va zaruriy vositaga aylangan. Ular dasturlashtirish tillari, dasturiy ta'minot yaratishning zamonaviy texnologiyasini biladilar va turli amaliy paketlar, shu jumladan matematik statistika, bilan ishlash ko'nikmalarga egalar.

Mamlakatimizdagi psixologlar tayorlovchi oliy o'quv yurtlarida psixologik ma'lumotlarni qayta ishlashda kompyuter dasturlaridan foydalanish bilan bog'liq o'quv predmetlarining o'quv rejalariga kiritilishi bu borada katta qadam bo'ldi. Bo'lajak mutaxassislar turli eksperimental natijalarni qayta ishlashda Microsoft Office tarkibiga kiruvchi dasturlardan (masalan Excel) va maxsus dasturlardan foydalanish ko'nikma va malakalariga ega bo'lishlari lozim. Shunday maxsus dasturlardan biri SPSS dasturidir.

Shuni ta'kidlash joizki, psixologik ma'lumotlarni qayta ishlashda kompyuter dasturlaridan, shu jumladan SPSS dasturidan foydalanish bo'yicha o'zbek tilida materiallar mavjud emas.

SPSS dasturi – hozirgi kunda statistik dasturlar orasida sifatli va yetakchi dasturlardan biridir. Bu dasturdan ma'lumotlarni kiritish va tahlil qilish, jadval, grafiklarni yaratishda ham foydalanish mumkin.

Adabiyotlar tahlili. X.Barnet, Dj.Basset, D.Gamilton, N.Gross, R.Karlson, M.Mayez, A.Xeyvlok, D.Chen, R.Edem ishlarida innovatsion jarayonlarni boshqarish, ta'limdagi zamonaviy texnologiyalardan foydalanishni tashkil etish, innovatsiyaning «hayoti va faoliyati» uchun zarur bo'lgan shart-sharoitlar masalalari tahlil qilingan.

Yangilik kiritishning ijtimoiy-psixologik aspekti amerikalik innovatik E.Rodjers tomonidan ishlab chiqilgan. U yangilik kiritish jarayoni qatnashchilarining toifalari tasnifmi, uning yangilikka bo'lgan munosabatini, uni idrok qilishga shayligini tadqiq etadi.

Muhokama. Psixodiagnostik tadqiqotlarda axborot kommunikatsion texnologiyalarning qo'llanilishi ijtimoiy psixologik eksperiment (tadqiqot) ning sifatini, olingan natijalarning ob'ektivligini oshirishi, natijalarni qayta ishlashning tezligi va aniqligini ta'minlashi, shu asosda psixodiagnostik natijalardan klinik sharoitlarda tezkor foydalanish, o'quv jarayonida individual yondashishni amalga oshirish, qisqa vaqt oralig'ida bolalar va kattalarning aqliy rivojlanganlik darajasini baholash, ularning kasbga qobiliyatlarini aniqlash imkonini berishini qayd qilish lozim.

Kompyuterlashtirilgan diagnostikaning ustunlik tomonlari uning o'ziga xos metodikalarni ishlab chiqish muammosini qo'yadi. Bu borada yechilmagan juda ko'p masalalar mavjud. Shunday masalalardan biri qo'llanilib kelayotgan, o'zining samaradorligini amalda isbotlagan metodikalarni kompyuterlashtirishdir. Shu sababli an'anaviy va avtomatlashtirilgan (kompyuterlashtirilgan) metodikalarning natijalarini taqqoslashga doir tadqiqotlar o'tkazish juda muhim.

Kompyuterlashtirilgan diagnostikaning ustunlik va bir qator chegaralanganligini tahlil qila turib shuni aytish mumkinki, to'g'ri tashkil qilingan holda an'anaviy va kompyuterlashtirilgan (avtomatlashtirilgan) metodikalar natijalari orasida yuqori korrelyatsiya mavjud.

Ijtimoiy psixologik tadqiqotlarda zamonaviy axborot kommunikatsion texnologiyalarning ma'lumotlarni tejimli ko'rinishda saqlash, tezda chaqira olish, tezkor va har tomonlama tahlil qilish va ko'rgazmali ravishda aks ettira olish imkoniyatlaridan foydalanish turli sifat, miqdor ko'rinishda samaralar beradi.

Birinchi toifa miqdor samaralar asosan an'anaviy psixodiagnostik eksperimentdagi ko'rsatma berish, qo'zg'atuvchi materiallarni taqdim qilish va tekshiriluvchining javoblarini qayd qilish, eksperiment bayonini olib borish, turli hisoblashlarni amalga oshirish va natijalarni berish va shunga o'xshash mashaqqatli, qiyinchiliklarni avtomatlashtirish bilan bog'liq. Bunday avtomatlashtirish natijasida klinik

tadqiqotlar yoki psixologik maslahatlar uchun zarur diagnostik natijalarning standartlik darajasi, aniqligi, va olinish tezligi oshadi.

Shunday qilib, hozirgi vaqtda tadqiqotlarda axborot kommunikatsion texnologiyalarning qo'llanilishi asosan maxsus metodikalarning kompyuterlashtirilgan variantlarini yaratish tariqasida olib borilmoqda.

Pedagogik konsepsiyamizning maqsadi psixologlar, amaliyotchi psixologlar va psixodiagnostlar uchun ma'lumotlarni kompyuterda qayta ishlash bo'yicha metodik va amaliy yordam tizimini yaratish, shuningdek, oliy ta'limi jarayonida fanlararo integratsiya asosida tadqiqot usullarni axborot kommunikatsion vositalar orqali dasturiy ta'minot manbalariga doir ma'lumotlardan psixologiya fanlarini o'qitishda foydalanib, ta'lim- tarbiya berish mazmuni, shakl va metodlari, pedagogik shart-sharoitlarini aniqlash, o'qitish metodikasini yaratishdan iborat.

Yuqoridagi maqsadga erishish uchun quyidagi vazifalarni amalga oshirishni taqozo qiladi:

Zamonaviy informatsion va pedagogik texnologiyalardan foydalanib noan'anaviy o'quv mashg'ulotlarini ishlab chiqish va uni o'tkazish. Psixodiagnostika va eksperimental psixologiya fanining zamonaviy muammolarini metodologik jihatdan tahlil qilish;

Psixodiagnostika va eksperimental psixologiyada hamda sohaga oid tadqiqot ishlarini olib borishda shaxsni ob'ektiv baholash uchun axborot kommunikatsiya vositalaridan foydalanish maqsadida psixodiagnostik metodlardan EHM uchun dasturlar yaratish va ularni amaliyotga kengroq joriy etish; Psixodiagnostik tadqiqot natijalarini matematik-statistik tahlil qilish maqsadida sof psixologik qayta ishlash dasturini ishlab chiqish va korrelyatsion bog'lanishlardagi aniqlikka erishish (hozirda ma'lumotlarni qayta ishlashga mo'ljallangan SPSS dasturi mavjud bo'lsada, u sof psixologik jihatlarini to'liq izohlab bera olmaydi);

Psixodiagnostika va eksperimental psixologiya fani bo'yicha elektron darslik va o'quv qo'llanmalar yaratish:

Yangi psixodiagnostik metodikalarni ishlab chiqish, moslashtirish, modifikatsiya qilish va ularni psixometrik mezonlar asosida tekshirish;

Talabalarda mustaqil va ijodiy fikrlash qobiliyatlarini shakllantirish yuzasidan fan bo'yicha uslubiy ko'rsatma va tavsiyalar ishlab chiqish;

Ta'lim sohasida yuqori dajaradagi xorijiy ta'lim tajribalarini joriy etishni yanada takomillashtirish;

Dolzarb psixologik mavzularda ilmiy-tadqiqot ishlarini olib borish;

Psixologik tadqiqotlar olib borish va yechimlarni amaliyotga tadbiq qilish;

Joriy va davriy ko'rsatkichlar va zarur resurslardan kelib chiqqan holda loyihalar ishlab chiqish, ularni optimallashtirish, shuningdek, zarur ma'lumotlar bazasini shakllantirish;

Inson shaxsini o'rganishning psixologik o'lchov vositalarini shakllantirish va ularni amaliyotga tadbiq etish;

Inson kamolotiga ta'sir qiluvchi psixologik rivojlantiruvchi dastur (trening) larni ishlab chiqish va uni amaliyotda qo'llash;

Buyurtmachilarning talablari asosida talabalarda kasbiy ko'nikma va malakalarini shakllantirish va rivojlantirish maqsadida kasbiy faoliyat sohalarida malakaviy amaliyotlarni yuksak darajada tashkil qilish va uni o'tkazish, tegishli ko'rsatma va tavsiyalar ishlab chiqish;

Nazariy va amaliy mashg'ulotlarini yuqori darajada tashkil etish, o'tkazishda soha bo'yicha ilg'or xorijiy va mahalliy tajribalardan, psixologiya fanining yutuqlariga asoslangan holda innovatsion pedagogik va axborot kommunikatsion texnologiyalarini ishlab chiqish va ulardan mashg'ulotlarda samarali foydalanish;

Sohaga oid loyihalar ishlab chiqish, ularni amalga oshirish ishlarida ishtirok etish;

Ta'lim-tarbiya jarayonida psixologik ta'sir ko'rsatish usullarini qo'llash;

Ta'lim va tarbiya jarayoniga zamonaviy innovatsiyalarni olib kirish;

Huquq-tartibot organlari bilan hamkorlikni yanada jonlantirish, shuningdek, sud- psixologik ekspertizalarni lozim darajada takomillashtirib borish;

Psixologiya bilan fanlararo integratsiyani (aloqadorlik) yanada takomillashtirish. Keyingi o'n yilliklarda psixologik tadqiqotlarda kompyuterlarni keng qo'llash yanada rivojlandi. Psixologik eksperimentlarda kompyuterlarning qo'llanilishi an'anaviy usulga qaraganda bir qancha ustunliklarga ega. Ularga quyidagilar kiradi:

barcha vazifalarni tekshiriluvchilarga bir xil berishi;

tekshiriluvchining javoblarini xolis va aniq qayd qilishi;
psixologni mashaqqatli, bajarilishi og'ir ishlardan (vazifalarni taqdim qilish, tekshiriluvchining javoblarining to'g'riligini tekshirish, eksperiment bayonini olib borish, test natijalarini qayta ishlash) ozod qilishi;

eksperimental materiallarni randomizatsiya qilish (tasodifiy ketma-ketlikda taqdim qilish);

qisqa vaqt oralig'ida keng masshtabli psixologik tadqiqotlar o'tkazish imkoniyati;

olingan natijalarni qayta ishlash va umumlashtirishda o'ta kuchli matematik

apparatdan foydalana olish imkoniyati;

juda ko'p qo'shimcha ma'lumotlarni (javob berishga ketgan vaqt, yo'l qo'yilgan xatolar soni va toifasi, tekshiriluvchining ko'rsatmaga murojati soni va boshq.) qayd qilish imkoniyati;

eksperiment o'tkazishda yuqori malakali xodimlarning bo'lishi talab qilinmasligi;

diagnostik natijalarni tez olish, bu, ayniqsa, klinik holatlar va psixologik maslahat berish uchun zarur;

dinamik va ko'p modalli qo'zg'atuvchilarni taqdim qilish. Zamonaviy kompyuterlarning ekranida dinamik (o'zgaruvchan, harakatdagi) ob'ektlarni aks ettirish mumkin. Stimullar dinamik, real hayotdagi ob'ektlarning modellari bo'lishi mumkin. Shu bilan bir vaqtda ta'sir polimodal – tovush, tasvirlar va boshqa qo'zg'atuvchilarni birgalikda berish imkoniyati paydo bo'ldi;

kompyuterlar eksperiment davomida test vaqtini oshirish, chegaralash, qo'zg'atuvchilarni berish tempini tezlashtirish, sekinlashtirish, tekshiriluvchiga moslashtirish imkoniyatiga ega. Bu tekshiriluvchi eksperiment vaqtida ilhomlanib ketganda, qo'rqqanda, shoshib qolganda o'zini yo'qotib qo'yganda, yoki muvaffaqiyatsizlikdan esankirab qolganda, tekshiriluvchilarning individual templari turli bo'lganda muhim ahamiyatga ega. Vaqtning o'zi ham alohida diagnostik parametrga aylanadi. Tajribani qo'lda o'tkazganda vaqt parametrlarini bosqichma-bosqich, to'liq qayd qilishning iloji yo'q. Kompyuterlar yordamida vaqtni to'liq qayd qilish tekshiriluvchining individual tempini, charchashini, qo'zg'atuvchining shaxs xotirasi va fikrlash jarayonlariga ta'sirini o'rganish imkonini beradi;

kompyuter yordamida psixolog oldin o'ta murakkab bo'lgan statistik metodlardan foydalana oladi; ma'lumotlar banki (bazasi)ni yaratish.

Ma'lumotlar bazasining mavjudligi, undagi ma'lumotlarni saralash, tahlil qilish imkoniyati psixodiagnostika uchun katta yutuq hisblanadi. Ma'lumotlar bankini yaratish qisqa vaqt oralig'ida ishonchli, empirik jihatdan asoslangan test me'yorlarini shakllantirish imkonini beradi. Ma'lumotlar banki psixodiagnostika uchraydigan kutilmagan, g'ayritabiiy holatlarni ajratib olish, tahlil qilish imkoniyati beradi.

Pedagog mashg'ulot jarayonini integratsiyalashgan ta'lim vositalaridan foydalangan holda tashkil etsa, talabalar darsda o'tiladigan mavzularni tez va oson tushunib oladilar. Integratsiyalashgan ta'lim vositalari asosida mashg'ulot o'tilayotganda talabalar berilayotgan bilimlarni puxta o'zlashtirishi bilan birga olgan bilimlarini xalq xo'jaligining barcha sohalariga bilan bog'lashni tushunib yetadilar. Integratsiyalashgan ta'lim vositalari orqali tushuntirishda psixodiagnostik manbalariga oid ma'lumotlardan foydalanish pedagog shaxsiga ulkan imkoniyatlar yaratib beradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Айвазян С. А. Прикладная статистика. Классификация и снижение размерности. М., 1989.
2. Анализ социологических данных с помощью пакета SPSS : учеб. пособие для вузов / А. О. Крыштановский; Гос. ун-т — Высшая школа экономики. — М. : Изд. дом ГУ ВШЭ, 2006. — 281с.
3. Анастаси А. Психологическое тестирование. В 2-х книгах. Книга I. - М.: Педагогика, 1982. - 340.
4. Анастаси А., Урбина С. Психологическое тестирование. 7-е изд. - С-Пб.: Питер, 2003. - 688 с.
5. Agreri, Alan (1996). An Introduction to Categorical Data Analysis. New York: Wiley.
6. Arbuckle, J. L. Amos 7.0 user's guide. Chicago, IL: SPSS, 2006. 583 p.
7. Bentler, P. M. EQ S 6 Structural Equations Program Manual. Encino, CA: Multivariate Software, Inc., 2006. 418 p.
8. Xarakter aksentuatsiyasi tushunchasining ijtimoiy-psixologik tahlili EDUCATION Scientific journal Mart 2022. 663 bet
9. Ashurov R. Комплексный подход к изучению ценностных установок 10. выпуск 2022 г 48-50 стр.

11. 10.Yoshlarda irodaviy sifatlarni shakllantirishning psixologik xususiyatlari EDUCATION Scientific journal Mart 2022.663 bet
12. 11 Ashurov R.R.XARAKTER AKSENTUATSIYASINING O'QUVCHILAR ORASIDAGI ...
13. <https://zenodo.org/record/5673781>. Eurasian Journal of Academic Research, 1(8), 14-16.
12. Ashurov Ramzidin Ramazonovich, Abduraxmonova N. Quziyeva D. Maktab davridagi o'quvchilarda zo'ravonlik holatlar(Profilaktika,diagno^ika, korreksiya) 2021.09.10 Qo'llanma.
14. Ashurov R.R Влияние акцентуаций характера подростков на межличностны отношения, 2021.XXI-asr psixologiyasi konferensiya materiallari. 1-tom.